

P E T Ő F I

. . . Enciklopédistáink csaknem kivétel nélkül nemes származásúak, de a nemességhez annyi közül sincs, mint a francia események polgár-származék előkészítőinek. Vesztenivalójuk még mecenások révén sincs.

Az országban minden huszadik ember nemes, de jóízű hahota lett volna a válasz, ha Pilvax*) ifjú uraitól valaki megkérdezi, hogy hány felszabadítandó jobbágyuk van. Már nagyapjuknak sem volt, egy fia sem. Társadalmi helyzetüket nézve nagy többségük szabályszerű polgári vagy népi ivadék, a későbbben hozzájuk csatlakozók is azok. Tompa apja csizmadia, Jókaié és a Vahotoké ügyvéd, Kerényié kereskedő, Vajdáé erdész, Aranyé földműves, Pákhé pap, Vas Gerebené kasznár. Ilyen képet mutat az előttük járó nemzedék is. Nagyrészt uradalmi alkalmazottak fiai, mint Vörösmarthy és Kuthy; alföldi iparosoké, mint Katona és Császár; föld egy holdnyi sincs a láthatáron. A magyar író lelkileg szabad, minden gondja a közé, a hazáé és a népek hazájáé: Európáé. A Pilvax levegője ugyanaz, akár azé a Palais-Royal-beli kávéházé, melyben Diderot, majd Marat, majd Béranger és Louis Blanc körmölt.

A példákat nem véletlenül vesszük ily kitaróan Párisból. A főrangúak aglomeránok, a Pilvax polgári-nemesi törzsgárdája lelkes franciabarát; az ideált, mondanunk sem kell, mindkét csoport a lehető legjobban, érdekeinek legmegfelelőbben választotta. Az angol és francia eszméket a hivek jórésze németül olvassa, de a forró nyugati gondolatok úgy hatolnak át a német jégen, hogy abból jóformán egy cseppnyit sem olvasztanak fel, csak szavakat hoznak magukkal, de ezek tartalma is francia vagy angol. A magyar irodalmi szellem idegesen rázta le még emlékeit is annak, midőn egyetlen egyszer, egy gyenge pillanatában, Kazinczyék szorgoskodása idején német befolyás alá került. A szorító német öv a sváb és zsidó művelt rétegek által hasztalan próbálta átszivároztatni lelkületét. A tudomány, a politika, a közoktatás időről-időre teleiszivta magát a germán nedvekkkel, az irodalom csodálatos kényes-séggel mindig visszautasította azt s átnyulva a fekete erdők gyűrűje felett, a legnyugatibb vidékekkel tartott közösséget. Ösztönös tartózkodás túlközelitől vagy valóban alkat-rokonság? A 40-es évek nemzedéke, akár egykor Bacsányi, Párisra veti tekintetét s az ottani haladás gyorsaságától elkápráztatva nézi a hazai viszonyokat, s analógiákat keres. A Pilvax-fiatalság benne van a kor áramlataiban, lelkesen követi az új idők eszméit, de véleménye a megoldásokat illetően csakhamar elválik a hazai vezetőkétől.

. . . A Pesti divatlap január 29-iki száma érdekes hírt közöl. „A költőt a Kisfaludy Társaság tagjává akarta választani; de miután az magán uton nyilatkoztatta, hogy a megiszteltetést nem

*) Pesti kávéház, a forradalmi ifjúság találkozóhelye.

nem fogadja el — választás alá sem kerül". Elképzelhetjük a költő szája körül a keserű fintort, mikor híret vette a készülő kitüntetésnek, ott a szalkszentmártoni kocsmában. Kitüntetés? Januárban összesen két verse jelenhetett meg; irodalmi működéséért az egész hónapban a közönség, vagy a társadalom, hogy ha úgy tetszik, a haza mindössze tíz forinttal jutalmazta. (Februárban ugyancsak tíz forinttal).

Pedig akkor már, aki irodalomról csak két percig beszél, az ha szereti ha nem, kénytelen kiejteni az ő nevét. Őneki egy verseskönyve több példányban elkél, mint a többi költőé összevéve. Hartleben ennek hatása alatt veszi meg *A hóhér kötelét*, mikor a költőt Eötvös beajánlja hozzá.

A regényről a cenzor, az öreg Reseta bácsi mond véleményt. Törvényes kifogása nincs ellene, de annál több művészi. Igyekszik a költőt a kiadásról lebeszélni s mikor az göggyében pironkodva bevallja, hogy elsősorban a pénz miatt kell megjelentetnie, kölcsön képpen fölkinálja neki azt, amit a kiadó fog fizetni, százötven forintot, tíz évi törlesztésre. Ilyen jellemek gyilkolták akkor az irodalmat... A költő nem fogadja el a megható ajánlatot, a regény megjelenik s ha a közönség nem is, a kritika kapva kap rajta.

Mit tagadjuk, pénz kell, pénz kell; az öregek Szalkszentmártonban is eladósodtak, az ottani bérletből is ki fogják tenni őket. A költő szigorú elveit az emberi egyenességről nem csak másokra alkalmazza: kötelességének érzi, hogy bajukban az öregeket ne hagyja magukra. A kötelék, a családi kötelék, s a tekintély, az apai tekintély efen nem ilyen esetben kell lázadni. Az ő forradalma a férfias egyenességé s nem a beteges önzésé, mellyel az előbbi oly gyakran összekeverik.

A regény honoráriumát egyenesen haza vándorol s régtől meg van már ottan annak a pénznek is a helye, melyet a dráma fog jövedelmezni. Sajnos semmit sem jövedelmez.

Valamire való tiszteletdíjat csak a bérletszünetben játszott darabok után remélhetnek. A magyarság jelentős tömegei csak vásár alkalmával töltik meg Pestet és a színházat, a legkedvezőbb időpont tehát egy darab bemutatására a vásár előtti bérletszünet. Erre volt kitűzve a költő drámája is. Sajnos, időközben Szigligeti benyújtotta „Egy szekrény rejtelméi” című népszínmű-remekét, a vásárra az igazgatóság ezt adta elő, a következő bérletszünetekre pedig a költő drámáját hétről-hétre halogatva, hangversenyeket és jutalomjátékokat szemelt ki. Végre sor került drámára is, de bérletfolyamban szombati napon. A költő sötét kezek munkáját vélte látni a dologban s a szerencsétlen tragédiát visszavette. „Mert fél a bukástól” csap föl a jóakarók suttozása. A költő nyilatkozattal veri vissza a pletykát. Nincs mit takargatnia: „Lehet, hogy megbukik művem, ha adnák; de azért vissza nem vettem volna, mert, fájdalom oly körülményekben vagyok, hogy egy párszáz forint jövedelemért eltűrném művem bukását. Méltánytalanságot azonban egy párezerért sem tűrok senki fiától...”

Helyzete, mint minden magyar íróé, aki irodalomból akar megélni s tollát nem hajlandó áruba bocsátani, valóban kétségbeejtő. Két új könyve is nyomás alatt van, de még most sem tudja elérni, hogy a szekérre — Pestre, a szellemi élet középpontjába — felkapaszkodjék. Mint egy házaló ügynök lohol két-három hetenként Pest és Szalkszentmárton, aztán Pest és Dömsöd között, ahova szülei ezen a tavaszon költözködtek, még az eddiginél is sanyarubb helyzetbe. Senkihez sincs fordulnia.

Vahotnak új megállapodást ajánl. Vahot júliusra még az eddigi megállapodást is felmondja. A költő, mint minden író társa, teljesen ki van szolgáltatva a kiadó kényének. A szakértők gúnyosan várják, hogy megalázkodjék előttük, s visszakönyörögje magát.

Nemcsak anyagi gondok kinozzák. Ha minden lap kapuja zárva marad előtte, népszerűségét, költői hírét is veszedelem fenyegeti. Csak egy-két okos mosolyra, egy-két békélő kézfogásra volna szükség s minden egyszerűben megváltoznék, ömlene a pénz s a nála még drágább borostyán. Ezt diktálná nemcsak a szükség, de a művészi önzés is. Ki vádolhatná meg alázkodással, ha művei elhelyezésére mindezt elkövetné?

Nem ismerjük pontosan érzelmeit, e korszakból egyetlen le vele sem marad fenn. Verseiben a *Felhők* hangulata rezeg tovább, lassan-lassan a fájdalom megéri s az elégiába hajló versek az égitestekkel dobálózó Lear helyett egy csendes, szomorú fiatalembert mutatnak, aki arról panaszkodik, hogy senki sem szereti... Következő hosszabb elbeszélő versében vízbefojt egy előkelő városi ficsúrt, aki elcsábította a gyanútlan falusi hős különben elég könnyen csábuló mátkáját.

Nem csak ilyen idillek foglalkoztatták. Adatunk van rá, ha nem is a versek területéről, hogy ezekben a hónapokban pillantgatott mélyebben a társadalom szerkezetébe, az erők játékába, melyek a szellemi és a gazdasági életet, ahogy ő mondta volna: a haza sorsát mozgatták. Márciusban megszervezi a magyar írók sztrájkját. Az elsőt és sajnos az utolsót, melyhez hasonló egy irodalom öröklétében nem egyszer, de legalább évente időszerű lenne.

Ő, a nemzedék vitathatatlan vezére, felismeri hivatását. A gárdát nem csak anyagi érdekeik védelmére gyűjti maga köré. Most válogatódik össze az a szellemi rohamcsapat, mely az első adódó alkalommal a maga jószántából majd megrohanja a bástyákat. Megkezdí az ütközetet, mely e roham nélkül talán sose kezdődött volna el...

„Eddig inkább arra vigyáztak nálunk, hogy a paraszt ne kapjon politikai nevelést, semmint arra, hogy nevelődjék a politikára. Hogy ilyen körülmények között még a maga érdekeit se látja tisztán maga előtt, azért nem ő a felelős, hanem azok akik ügyeltek arra, hogy érettebb politikai felfogása ne lehessen. A legtöbbjüknek egyáltalán nincs itélete a politikában szerepet játszó urakról, mindent nyakukon élőskdőnek tartják. Ezek veszélyes nyugalommal nézik a politika eseményeit, keserűségük nem ostromolja a falat, meghúzódnak és elbújnak a szűk szobákban, de ha valakinek egyszer szüksége lesz erre a keserűségre, készen fogja találni.” (Szabó: A tardi helyzet.)